

Midwintertelling van watervogels in januari 2000

Als deze SOVON-Nieuws verschijnt zitten we midden in de periode van de midwintertelling. Meer dan 1000 waarnemers trekken er jaarlijks in januari op uit om alle waterrijke gebieden van Nederland te tellen. Tegelijkertijd zijn er ook tellers actief in alle andere Europese landen en delen van Afrika en Azië. Met elkaar vormt dit een uniek netwerk waarmee populatiegroottes en aantalsontwikkelingen van watervogels over een heel groot deel van hun verspreidingsgebied gevolgd kunnen worden. In dit artikel een eerste overzicht van de millennium-resultaten van januari 2000 in Nederland.

Januari 2000

De winter van 1999/2000 was zeer zacht. De temperaturen waren zelfs dusdanig, dat gesproken kon worden van een bijna record-zachte winter. In de 20e eeuw was alleen de winter van 1989/90 nog warmer. De telling kon onder gunstige omstandigheden worden uitgevoerd. De totale inspanning was met zo'n 3000 getelde gebieden vergelijkbaar met voorgaande jaren. Van alle 81 monitoringgebieden werden gegevens ontvangen (deze gebieden omvatten alle belangrijke Nederlandse wateren). Tot nu toe werden 3,6 miljoen watervogels aan SOVON doorgegeven. Met zo'n 1 miljoen ganzen en zwanen die daarnaast in januari ook in Nederland verblijven, een respectabel aantal. Tabel 1 geeft

een overzicht van de getelde aantallen voor de algemene soorten, tabel 2 voor de schaarse en zeldzame soorten.

Door het zachte weer waren er soorten die in grotere aantallen in Nederland verbleven, maar ook soorten waar een vorstinflux vanuit het noorden en oosten uitbleef. Bovendien waren er diverse soorten die weer enig herstel lieten zien na de recente strenge winters van 1996 en 1997. Een goed voorbeeld van dat laatste is de Dodaars, waarvan nu weer meer dan 2000 werden geteld. Futen daarentegen, werden opmerkelijk weinig waargenomen. Deze afname komt vooral door het relatief kleine aantal op de Grevelingen, normaal gesproken het

bolwerk voor overwinterende Futen in ons land (figuur 1, gemiddeld 11.000). Deze plotselinge afname deed zich blijkens de tellingen van het RIKZ pas voor in de loop van het seizoen (vanaf januari) en was er de oorzaak van dat het Volkerakmeer nu de grootste concentratie Futen van ons land had. Iets grotere aantallen werden ook vastgesteld in het IJsselmeergebied. Soorten als Blauwe Reiger en Aalscholver werden weer in vergelijkbare aantallen geteld als de laatste zachte winters in 1994 en 1995. Het is de vraag of deze soorten nu op dit aantalsniveau gaan stabiliseren of dat er een verdere toename komt als we een serie van zachte winters krijgen. Vooral bij de Aalscholver lijkt nu al een aantal jaren sprake van een stabiele winterpopulatie van zo'n 10.000 vogels.

De Nijlgans zit ook blijkens de midwintertellingen nog steeds in de lift. Het aantal van ruim 6600 vogels was het grootste wat tot nu toe in ons land is geteld. Bij de Smient lijkt de groei er duidelijk uit, in 2000 werden vergelijkbare aantallen geteld als in 1999 en als geheel liggen deze aantallen iets lager dan in de zachte winters van 1994 en 1995. Bij de Krakeend leek aanvankelijk ook sprake van stabilisatie in de laatste jaren, maar deze

Tabel 1. Aantallen van algemenere soorten in januari 2000 (let op: voorlopige aantallen). Weergegeven is het gemiddelde aantal in 1995-99 in vergelijking met 2000, uitgesplitst naar aantallen in de monitoringgebieden en de totaal getelde aantallen.

Soort	Totaal		Monitoring		Soort	Totaal		Monitoring	
	2000	1995-99	2000	1995-99		2000	1995-99	2000	1995-99
Dodaars	2.204	1.426	1.041	689	Kluut	1.147	553	1.084	497
Fuut	16.590	23.151	12.769	20.107	Bontbekplevier	529	154	408	106
Aalscholver	15.443	11.220	11.520	8.546	Goudplevier	66.062	17.328	49.671	13.294
Blauwe Reiger	6.373	4.804	2.743	2.280	Zilverplevier	24.486	15.711	18.955	14.953
Nijlgans	6.798	3.431	3.494	1.725	Kievit	136.425	35.111	77.178	21.483
Bergeend	56.777	29.055	54.314	27.334	Kanoet	132.150	77.792	132.081	77.125
Smient	624.081	676.710	467.343	497.430	Drieteenstrandloper	5.551	4.562	2.882	986
Krakeend	14.449	8.067	8.875	4.961	Paarse Strandloper	317	291	117	111
Wintertaling	31.011	14.946	22.741	10.712	Bonte Strandloper	231.659	114.022	223.815	110.302
Wilde Eend	391.817	374.115	235.063	199.006	Kemphaan	403	594	135	180
Pijlstaart	16.784	7.252	14.887	6.868	Watersnip	956	229	744	130
Slobeend	4.315	1.691	3.060	1.013	Grutto	409	95	395	94
Tafeleend	56.064	50.205	49.240	38.839	Rosse Grutto	69.389	19.015	69.376	18.680
Kuifeend	166.556	127.387	131.143	89.867	Wulp	141.698	105.945	127.611	96.974
Topper	55.428	80.724	55.411	77.465	Tureluur	8.057	7.492	7.858	7.209
Eider	103.829	144.849	55.519	112.175	Steenloper	3.286	3.883	2.279	2.481
Zwarte Zee-eend	35.944	83.904	994	1.542	Dwergmeeuw	367	259	321	229
Brilduiker	13.826	16.683	12.507	15.034	Kokmeeuw	197.246	171.840	93.844	79.487
Nonnetje	2.046	4.643	1.502	3.825	Stormmeeuw	182.513	159.475	61.738	57.395
Middelste Zaagbek	4.473	7.707	3.930	6.626	Kleine Mantelmeeuw	260	549	151	191
Grote Zaagbek	4.802	9.733	3.371	6.801	Zilvermeeuw	103.033	123.650	60.388	63.005
Blauwe Kiekendief	267	215	192	144	Grote Mantelmeeuw	8.715	9.413	5.964	4.140
Waterhoen	15.947	12.657	3.379	3.001	Strandleeuwerik	625	789	592	703
Meerkoet	235.126	246.209	132.320	138.240	Frater	2.605	2.455	2.530	2.330
Scholekster	216.872	268.895	209.046	258.251	Sneeuwgors	1.266	700	918	662

Tabel 2. Totaal getelde aantallen van schaarsere soorten in januari 2000 (let op: voorlopige aantallen).

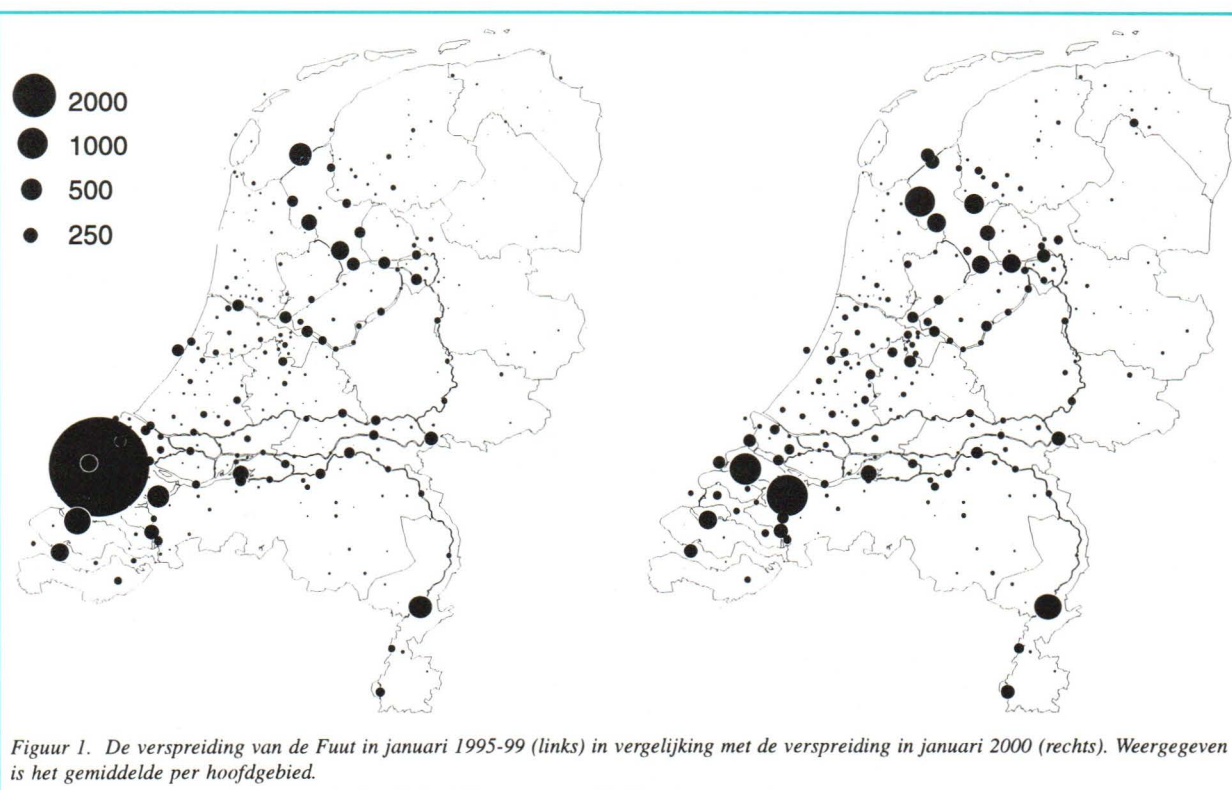
Soort	Totaal 2000	Soort	Totaal 2000	Soort	Totaal 2000	Soort	Totaal 2000
Roodkeelduiker	139	Caraibische Flamingo	1	Grote Zee-eend	52	Groenpootruiter	5
Parelduiker	2	Chileense Flamingo	25	Rosse Stekelstaart	12	Witgat	89
IJsduiker	5	Flamingo spec.	21	Zeearend	5	Oeverloper	18
Duikers ongedet.	1	Casarca	27	Bruine Kiekendief	126	Grote Jager	1
Roodhalsfuut	37	Muskuseend	22	Ruigpootbuizerd	40	Zwartkopmeeuw	2
Kuifduiker	47	Carolinaeend	6	Visarend	2	Pontische Meeuw	19
Geoorde Fuut	169	Manengans	1	Smelleken	49	Geelpootmeeuw	10
Noordse Stormvogel	5	Mandarijneend	90	Slechtvalk	111	Kleine Burgemeester	1
Jan-van-gent	2	Amerikaanse Smient	1	Waterral	140	Grote Burgemeester	2
Kuifaalscholver	8	Chileense Smient	1	Jufferkraanvogel	1	Drieteenmeeuw	89
Roerdomp	22	Bahama Pijlstaart	1	Strandplevier	1	Zeekoet	54
Kleine Zilverreiger	55	Krooneend	11	Kleine Strandloper	1	Alk	4
Grote Zilverreiger	44	Peposaca Eend	1	Bokje	16	Velduil	21
Ooievaar	243	Ringsnaveleend	1	Houtsnip	21	IJsvogel	89
Lepelaar	2	Witoogeend	4	Regenwulp	1	Grote Gele Kwikstaart	33
Europese Flamingo	7	IJseend	27	Zwarte Ruiter	126	IJsgors	18

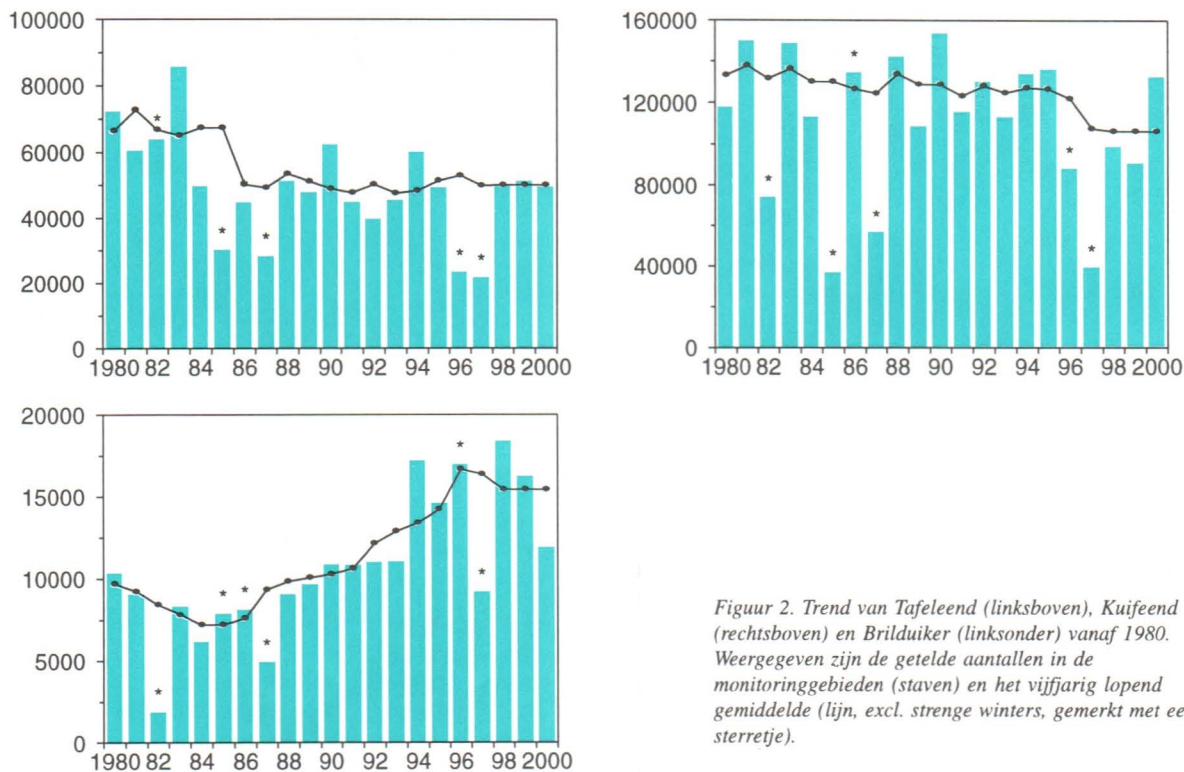
trend werd in 2000 doorbroken met een enorme toename tot meer dan 14.000 exemplaren. Dit is bijna 50% van de totale aantallen in NW-Europa, zij het dat deze Europese schatting waarschijnlijk aan een revisie toe is. Hoewel de getelde aantallen van Kuifeend, Tafeleend en Topper niet veel verschilden ten opzichte van 1999, laten langjarige ontwikkelingen zien dat er mogelijk sprake is van afname.

Van de steltlopers werden van soorten die in Nederland de noordgrens van hun overwinteringsgebied bereiken, relatief grote aantallen waargenomen. Bij Kluut, Bontbekplevier, Goudplevier, Kievit en Zwarte Ruiter

was het winterbestand vergelijkbaar met eerdere (zeer) zachte winters. Zilverplevieren en Kanoeten werden met respectievelijk bijna 20.000 en ruim 100.000 ex. in vergelijkbaar aantal als het voorgaande jaar geteld. Bij de Zilverplevier lijkt de aantalstoename van de afgelopen jaren ten einde, wat waarschijnlijk een effect is van de twee recente strenge winters waardoor minder vogels in ons land de winter overblijven. Terwijl er aanwijzingen zijn dat de bij ons doortrekkende populatie Kanoeten (*canutus*, die in Siberië broedt en in West-Afrika overwintert) afneemt, lijkt het erop dat de bij ons overwinterende populatie (*islandica*, die op Groenland en in NO-

Canada broedt) hier in de winter meer wordt gezien. Van de Rosse Grutto werden, met bijna 70.000 ex., ruim tweemaal zoveel geteld als gewoonlijk. Het is daarbij niet uitgesloten dat er dubbeltellingen hebben plaatsgevonden, wat in het Waddengebied met wisselende vloedhoogtes en dito HVP-keuzes, relatief snel kan gebeuren. Er zijn echter aanwijzingen dat dit aantal echt klopt en dan moeten we in Europa en/of Afrika op zoek naar landen die in januari 2000 zo'n 30.000 Rosse Grutto's kwijt waren. Januari 2000 was bij de meeuwen een doorsnee-jaar, met bij de meeste soorten vergelijkbare aantallen als de voorgaande jaren.

Figuur 2. Trend van Tafeleend (linksboven), Kuifeend (rechtsboven) en Brilduiker (linksonder) vanaf 1980. Weergegeven zijn de getelde aantallen in de monitoringgebieden (staven) en het vijfjarig lopend gemiddelde (lijn, excl. strenge winters, gemerkt met een sterretje).

Van de sinds 1999 extra mee te tellen soorten waren Frater (ruim 2500) en Strandleeuwrik (625) niet opvallend talrijk. Van de Sneeuwgorst daarentegen werden in januari 2000 met 1252 ex. tweemaal zoveel geteld als in 1999. Met zoveel waarnemers in het veld worden natuurlijk ook weer veel leuke soorten ontdekt. Specialiteiten van januari 2000 waren IJsdijkers, Kleine Zilverreigers (55!), Grote Zilverreigers (44!), Europese Flamingo's, Amerikaanse Smient, Krooneenden, Wittoegeenden, Zeearenden, Pontische en Geelpootmeeuwen etc. De lijst van vastgestelde exoten wordt elk jaar ook groter, wat te denken van Manengans, Bahama Pijlstaart en Peposaca Eend. Gelukkig is het tegenwoordig gemeengoed om deze soorten mee te tellen. Het zijn ook soorten waarvan het van belang is om een vinger aan de pols te houden, denk bijvoorbeeld aan de groeiende populatie Nijlganzen.

Trends in Nederland

Van jaar op jaar worden op vergelijkbare wijze gegevens verzameld. Door weersinvloeden en andere omstandigheden kunnen er grote fluctuaties in aantallen optreden tussen de jaren. Daarnaast vinden ook meer geleidelijke en structurele veranderingen plaats. Het zijn vooral deze onderliggende trends die we met de verschillende monitoringprojecten willen signaleren. De ervaring leert dat de invloed van een strenge winter groot

kan zijn, maar geen reden tot zorg hoeft te zijn. De populatie, voor zover getroffen, herstelt zich meestal weer vrij snel na een serie zachte winters. Structurele aantalsontwikkelingen zeggen meer over de kwaliteit van de gebieden. Als bijvoorbeeld door verslechtering van de voedselsituatie een lagere voortplanting of overlevingskans optreedt, zal de populatie afnemen. Door nu via monitoringprojecten deze trends vroegtijdig te signaleren, kunnen verdere analyses en onderzoek plaatsvinden naar de oorzaken. Het is hier niet de plaats om alle informatie over trendmatige ontwikkelingen te presenteren, maar wel enkele voorbeelden. Voor het ontdekken van trends moet je bij wijze van spreken door je oog haren naar de aantallen van jaar op jaar kijken en vaststellen welke variatie door fluctuaties worden veroorzaakt en welke door trendmatige ontwikkelingen.

In figuur 2 hebben we voor de Kuifeend, Tafeleend en Brilduiker de getelde aantallen in de monitoringgebieden van Nederland vanaf 1980 uitgezet. Van jaar op jaar zijn er grote verschillen in aantallen die o.a. met de strengheid van de winter te maken hebben. Door een trend te berekenen op grond van een lopend gemiddelde, met uitsluiting van strenge winters, worden de jaarlijkse fluctuaties afgevlakt en krijgen we zicht op trendmatige ontwikkelingen. En dan lijken er sterke aanwijzingen te zijn dat de Kuifeend geleidelijk maar gestaag aan het

afnemen is, dat de Tafeleend ten opzichte van de beginjaren is afgenomen en nu mogelijk weer stabiel is en dat de Brilduiker toeneemt. Een nadere studie, waarbij in detail naar de ontwikkelingen in de diverse gebieden wordt gekeken, zou enig licht kunnen werpen op de achtergronden. Zo zijn er bijvoorbeeld aanwijzingen dat in het IJsselmeergebied de aantallen Kuifen Tafeleenden afnemen door een verminderd voedselaanbod. Studies naar de achtergronden en verklaringen van de waargenomen aantalsontwikkelingen zullen we in de toekomst regelmatig en structureel gaan aanpakken.

Dankwoord

De midwintertelling wordt in goede banen geleid door de regiocoördinatoren: Cor Berrevoets, Ruud van Beusekom, Kees Mostert, Gerard van Zuijlen, Hans de Waard, Fred Helmig, Peter Venema, Rob van Swieten, Gerrit Gerritsen, Wigle Braaksma, Roland-Jan Buijs, Carlo van Seggelen en Ton Cuypers. Naast de enorme inbreng van vrijwilligers worden ook gegevens gebruikt van instellingen en instituten: RIKZ, RIZA, provincies, provinciale Landschappen, SBB en Natuurmonumenten. De landelijke coördinatie en rapportage door SOVON wordt mogelijk gemaakt door het RIZA en het EC-LNV in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring.

Marc van Roomen & Erik van Winden